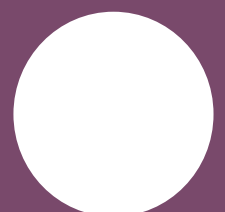

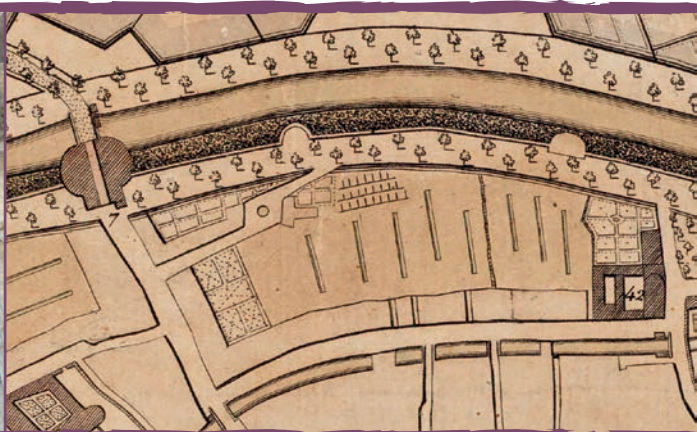
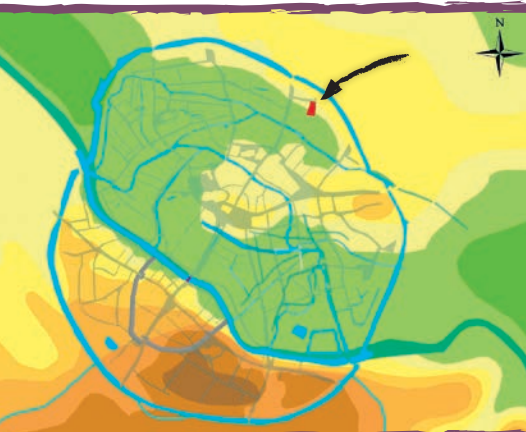
Nieuwsbrief 20

Het archeologisch onderzoek aan de Stompaertshoek

Kunstenares Sarah Vanagt
Grafkelders in de kathedraal
Achter het station
Zennegat

Textielnijverheid

van de middeleeuwen tot de 20ste eeuw

Archeologisch onderzoek aan de Stompaertshoek

De site Stompaertshoek ligt aan de rand van het 13de-eeuwse Mechelen, net binnen de tweede stadsomwalling (de huidige vesten). In de 13de eeuw werd het terrein nog niet intensief gebruikt, want er werden slechts enkele sporen uit deze periode teruggevonden. Het gaat onder meer om drie evenwijdige greppels die in oost-westrichting over de volledige breedte van het terrein lopen. Aangezien de greppels haaks op de Frederik de Merodestraat staan en een tussenafstand hebben van vijf meter, zou het kunnen gaan om oude perceelsgrenzen. Het is erg opvallend dat de latere sporen noordoost-zuidwest georiënteerd zijn en dus haaks op de Lange Heergracht staan. Welke verandering heeft zich hier voorgedaan?

De lakennijverheid

Uit historische bronnen weten we dat de textielnijverheid vanaf de 14de eeuw neerstreek op de gronden tussen de Stompaertshoek en de Lange Heergracht, meer bepaald de lakenmakers. Laken is een zeer

Naar aanleiding van de uitbreiding van het politiecommissariaat in de Frederik de Merodestraat werd door de stedelijke dienst Archeologie gedurende drie maanden een archeologisch onderzoek uitgevoerd aan de Stompaertshoek. De vondsten die de archeologen er deden, overtroffen hun stoutste verwachtingen.

fijn geweven wollen stof die glanzend en waterdicht gemaakt wordt door een proces van vollen, kaarden en scheren dat meerdere keren wordt herhaald. Bij het kaarden wordt de wollen stof opgeruwd met behulp van kaardendistels. Vervolgens worden de opgeruwde haartjes gelijkmatig afgeknipt, het zoge-

naamde scheren. Tenslotte worden de haartjes die nog een stukje uitsteken boven het oppervlak door de volders terug in het weefsel gestampt, zodat het weefsel gaat vervilt. Aan de Stompaertshoek stonden volgens historische bronnen lakenramen, verticale houten palen waaraan het laken opgespan-

Sporen uit de 13de eeuw

Lakenloodje

Broche

nen werd om het weer uit te rekken nadat het door het vollen gekrompen was. Het laken dat in Mechelen werd geproduceerd, was van topkwaliteit en werd naar heel Europa geëxporteerd. Consumenten konden deze Mechelse weefsels herkennen aan de lakenloodjes die aan het laken bevestigd waren. De beste weefsels waren voorzien van vijf loodjes, waaronder een loodje waarin het Mechelse stadswapen was geslagen. Tijdens de opgraving werden meer dan 70 van dergelijke loodjes teruggevonden, verschillende met het Mechelse stadswapen. Dit wijst erop dat op de site Stompaertshoek effectief het Mechelse toplaken werd geproduceerd. Het is de eerste archeologische site in Mechelen waar dit kon worden vastgesteld.

Een bleekweide

Na de ineenstorting van de Mechelse lakenindustrie op het einde van de 16de eeuw verloor het terrein zijn economische functie. De omschakeling liet echter niet lang op zich wachten, want uit historische bronnen blijkt dat het terrein bij het begin van de 17de eeuw dienst deed als bleekweide. Op een bleekweide werd allerlei linnengoed na het wassen in de zon gelegd om te drogen en te bleken. Binnen de stadsmuren waren er verschillende bleekweiden en van sommige bestaan nog tekeningen en foto's. Op

een dergelijke bleekweide was het een voortdurend komen en gaan van mensen die tijdens hun bezigheden allerlei spulletjes kwijtraakten in het gras. Vandaar de talloze kleine metalen voorwerpen die op de opgraving werden teruggevonden: meer dan 65 munten (te dateren tussen 1643 en 1940), schoengespen, knopen van bijvoorbeeld militaire uniformen, gordijnringsen en persoonlijke accessoires zoals hangertjes met een religieuze afbeelding, ringetjes, een broche, ... Ook in de 20ste eeuw werd hier nog wasgoed gedroogd. Waarschijnlijk hoorde het terrein toen bij een wasserij die gevestigd was aan de Lange Heergracht. Uit deze periode dateert de vondst van een koperen plaatje met de merknaam 'Lapauw', een nog steeds bestaande Belgische fabrikant van industriële wasmachines.

Een vlietachtige constructie

Waarschijnlijk werd hier dus al vanaf de 17de eeuw gewassen, gedroogd en gebleekt in de openlucht. Daarop wijst ook de vondst van een zorgvuldig aangelegde waterloop,

waarvan de zijanten verstevigd waren met zware houten palen en dikke planken, vergelijkbaar met het vlietje dat enkele jaren geleden gevonden werd aan het minderbroedersklooster. Het bijzondere aan de waterloop op de site Stompaertshoek was dat beide oevers voorzien waren van een strook verharding in ruwe natuursteen. De voegen tussen de onregelmatige brokken steen waren zorgvuldig dichtgemaakt met mortel en beide stroken hielden af naar het water

toe. De constructie deed wat denken aan de publieke wasplaatsen die vooral uit het zuiden van Europa bekend zijn. De waterloop stond via een getimmerde houten buis ondergronds in verbinding met een bassin dat zich dicht bij de straatkant bevond. Van dit bassin werden enkel wat houten paaltjes en restanten van planken teruggevonden. Het tracé van de waterloop kon over een afstand van 15 meter worden vrijgelegd. Het verdere verloop bevond zich buiten de op te graven zone, maar strekt zich waarschijnlijk uit tot aan de Lange Heergracht. Vermoedelijk werd de waterloop aanvankelijk gevoed met water uit de Heergracht. Eind 19de of begin 20ste eeuw werd de waterloop aangesloten op een nieuwe ondergrondse leiding die bestond uit ceramische rioleringsbuizen. Deze buizen verbonden de waterloop hoogstwaarschijnlijk met de Afleidingsdijle en dienden vermoedelijk om water uit de Afleidingsdijle naar de waterloop te leiden. Door middel van een tussenstuk in gietijzer kon de toevoer worden open- of dichtgedraaid.

De natuurlijke bodem

Bij aanvang van de opgraving bestond de kans dat er tijdens het onderzoek nog ergens een stukje intacte natuurlijke bodem zou worden gevonden. De ligging van de site is immers erg vergelijkbaar met

Podzol

deze van de site Arresthuis waar enkele jaren geleden ook al een stukje natuurlijke bodem werd aangetroffen. Zo'n natuurlijke bodem is erg zeldzaam in een stad omdat eeuwenlange bouwactiviteiten die meestal hebben weggegraven. Tegelijk is het kleinste stukje natuurlijke bodem erg belangrijk,

omdat het iets vertelt over het oorspronkelijke landschap dat aanwezig was vóór Mechelen uitgroeide tot een stad. De archeologen waren dan ook zeer verheugd toen er aan de straatkant van de site Stompaertshoek een zogenaamde podzolbodem tevoorschijn kwam. Dit bodemtype is herkenbaar door zijn opvallende gelaagdheid: bovenaan een zwarte laag, dan een witte, vervolgens een bruine en tenslotte geel zand. De zwarte laag is de humusrijke grond die ooit aan de oppervlakte van een bos- of heidelandschap lag. Door verzuring van de bodem werden de mineralen in de humuslaag opgelost in het regenwater en meegevoerd naar beneden. De witte laag is de 'uitlogingshorizont' waaruit alle mineralen verdwenen zijn. De bruine laag is de 'aanrijkingshorizont' waar de opgeloste mineralen terug wer-

Een 'segment', vermoedelijk pijlbewapening

den afgezet. De gele laag heeft de kleur van het oorspronkelijke moeder materiaal waarin de bodem zich gevormd heeft. Verder onderzoek van de bodemstalen zal uitsluitsel brengen of we hier met een bos- of een heidelandchap te maken hebben. Op basis van historische bronnen vermoeden we het laatste, omdat de Stompaertshoek zowat de grens vormde tussen de schepenbank van Mechelen (binnen de muren) en de schepenbank van de Heide (buiten de muren).

Prehistorische vondsten

Een goed bewaarde natuurlijke bodem houdt nog een andere belofte in, namelijk de kans op prehistorische vondsten die in situ bewaard zijn. Dit wil zeggen dat de voorwerpen gevonden worden op de plaats waar ze door de prehistorische gebruiker werden achtergelaten. Een prehistorische vondst is niet altijd even bijzonder, bijvoorbeeld omdat het voorwerp kan meegespoeld zijn met een rivier of omdat men het voorwerp aantreft in grond die van elders werd aangevoerd. Aangezien prehistorische voorwerpen heel klein kunnen zijn, is het gebruikelijk om ze op te sporen door de bovenste lagen van de natuurlijke bodem uit te zeven. Dit is een werkje dat heel veel tijd en geduld vraagt en niet altijd tot vondsten leidt. Maar aan de Stompaertshoek hadden de archeologen geluk.

Al vrij snel lagen er kleine stukjes vuursteen (silex) en Wommersom kwartsiet op de zeef. Onmiddellijk werd de hulp van specialisten ingeroepen. Het bleek te gaan om voorwerpen uit het midden- en laatmesolithicum, namelijk één werktuig en vooral productieafval. Het mesolithicum of de middensteentijd situeert zich na de laatste ijstijd en vóór de introductie van de landbouw in onze streken. De voorwerpen werden dus vervaardigd door jagers-verzamelaars uit de periode van zowat 8500 tot 5500 jaar geleden. Het feit dat er productieafval werd gevonden, bewijst dat een jager-verzamelaar ter plaatse aan een werktuig heeft zitten werken. Het is de eerste keer dat er in het centrum van Mechelen prehistorische

vondsten in situ gevonden werden. Bij eerdere opgravingen werd wel al vuursteen gevonden, maar daarbij ging het steeds om vondsten in middeleeuwse ophogingslagen. Ook in de stadscentra van Tongeren en Antwerpen werden al prehistorische voorwerpen in situ ontdekt, maar in het dichtbebouwde Vlaanderen blijft het een zeldzame vondst.

Creatieopdracht Sint-Romboutskerkhof

Kunstenares Sarah Vanagt

Op 7 december 2012 werd door het college van burgemeester en schepenen aan kunstenares Sarah Vanagt de opdracht gegeven om een kunstwerk te maken voor parking Kathedraal, geïnspireerd op het archeologisch onderzoek dat hier heeft plaatsgevonden.

Van november 2009 tot februari 2011 werd op het Sint-Romboutskerkhof, vlak naast de kathedraal, door de stedelijke dienst Archeologie een van de grootste kerkhofopgravingen van West-Europa uitgevoerd. Na afloop van het terreinwerk werd begonnen met de bouw van de ondergrondse parkeergarage die de aanleiding vormde voor het hele onderzoek.

De parkeergarage werd in het voorjaar van 2012 in gebruik genomen en staat inmiddels bekend als parking Kathedraal. Ter plaatse herinnert echter niets nog aan het onderzoek dat er heeft plaatsgevonden en de opmerkelijke resultaten die dit heeft opgeleverd, waaronder het massagraf van 41 Boerenkrijgers. Enkel de naam van het plein, Sint-Romboutskerkhof, is gebleven en verwijst nog naar wat zich hier de voorbije eeuwen heeft afgespeeld.

Gaandeweg was bij de betrokken partijen het idee gegroeid om het verhaal van het kerkhof en de opgraving toch

een plaats te geven in de parking. Om diverse redenen, waaronder de nabijheid van de Academie voor Beeldende Kunsten, het Cultuurcentrum met De Garage en Contour Mechelen, werd gekozen voor een hedendaagse artistieke vertaling. Een stuurgroep werd samengesteld en na een uitgebreide selectieprocedure kwam kunstenares Sarah Vanagt met haar ontwerp voor het kunstwerk getiteld The Descent als laureate uit de bus.

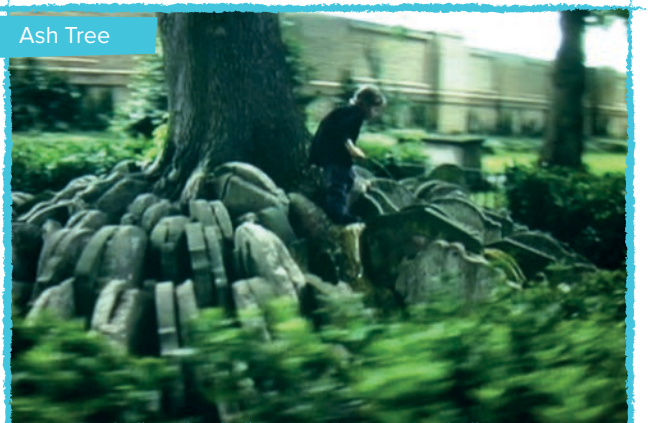
Sarah werd in 1976 geboren in Brugge maar woont en werkt in Brussel. Ze studeerde geschiedenis aan de universiteiten van Antwerpen, Sussex en Groningen en volgde nadien een opleiding aan de National Film and Television School in Engeland, waar ze in 2003 afstudeerde. Haar affiniteit met onderwerpen als de dood en geschiedenis blijkt uit zowat al haar werken. Met de

video-installatie Ash Tree was ze al een keer in Mechelen te gast in het kader van Contour 2007. Het werk toont een meisje dat op een Londens kerkhof de letters op de oude grafstenen spelt en zo spelenderwijs kennis maakt met het alfabet en de dood.

Met het werk The Wave, waarmee ze in de zomer van 2012 deelnam aan de Biënnale van Sydney, komt ze heel dicht in de buurt van het onderwerp van haar opdracht voor parking Kathedraal. Voor The Wave volgde ze samen met collega-kunstenares Katrien Vermeire de archeologische opgraving van een massagraf uit de Spaanse Burgeroorlog (1936-1939).

Later dit voorjaar start Sarah met de voorbereidingen voor The Descent. Hoe dit alles verloopt en hoe The Descent stilaan vorm krijgt, verneem je in een volgende nieuwsbrief.

Ash Tree

Rijke stinkerds?

Archeologisch onderzoek in de kathedraal

Eerder dit jaar werden door de provincie Antwerpen instandhoudingswerken opgestart in de Sint-Rombouts-kathedraal. Zo wordt onder meer de verzakte vloer van twee koorkappellen aangepakt. De provincie schakelde daarbij archeologen van Monument Vandekerckhove in. Bij het openbreken van de vloer in een van de kapellen werd een grafkelder aangetroffen met daarin enkele kisten. Op de muren bleken de data 4 januari 1621 en 17 (of 13) december 1621 geschilderd. Aan de hand daarvan kon de grafkelder worden toegewezen aan Jacques Liebaert, voorzitter van de Grote Raad der Nederlanden, en zijn vrouw Louise de l'Espinee. Volgens de verdwenen grafsteen, die vermeld wordt in een inventaris uit 1770, zou ook hun enige zoon Jan Batiste er begraven liggen.

De vondst van deze grafkelder komt niet als een grote verrassing. Vroeger gebeurde het wel vaker dat belangrijke en welgestelde personen onder de kerkvloer begraven werden, bij voorkeur zo dicht mogelijk bij het altaar. In een aantal kerken zorgde dat oude gebruik echter voor geuroverlast. Volgens sommigen zou daarvan de uitdrukking 'rijke stinkerds' komen. Omstreeks 1800 werd daarom een verbod ingesteld op begraven in de kerk. Toch vind je hier en daar nog uitzonderingen. Zo doet de crypte van de kathedraal tot op vandaag dienst als laatste rustplaats van de Mechelse aartsbisschoppen.

Archeologisch onderzoek stationsomgeving

Op de plaats waar straks een grote ondergrondse parkeergarage zal gebouwd worden, zijn archeologen van studie bureau All-Archeo druk bezig met een archeologisch onderzoek. In een eerste fase worden de resten van oude spoorweginfrastructuur in kaart gebracht. Ze tonen hoe de site van het station Mechelen-Centraal en de Centrale Werkplaats veranderd is sinds op 5 mei 1835 de eerste trein van Brussel naar Mechelen reed. In een tweede fase wordt dieper gegraven om te kijken of er ook resten bewaard zijn van vóór de komst van de spoorwegen. Omdat de site zwaar gebombardeerd werd tijdens WOII, gebeuren de graafwerken onder toezicht van experts inzake niet-ontploffte oorlogsmunitie.

Losse vondsten

Soirée Lamot stelt voor

Op 9 mei kan je naar de lezing **Mechelen vóór het Mechelen was. Het landschap en de mens in de vroege prehistorie**, over het onderzoek dat in 2010 plaatsvond aan het Zennegat. Erwin Meylemans, archeoloog bij het agentschap Onroerend Erfgoed, vertelt hoe ze onder een laag slib een oude Dijlemeander ontdekten, als een soort tijdschapsule die informatie bevat over de jagers-verzamelaars die hier in de steentijd leefden. In deze lezing kijken we naar de evolutie van het Mechelse landschap en de plaats van de prehistorische mens daarin. We eindigen bij het moment waar aan het Zennegat duidelijke sporen van landbouw opduiken. De lezing sluit aan bij het thema van Erfgoeddag 2013: Stop de Tijd!

Wanneer? Donderdag 9 mei om 20u

Waar? Lamot, Van Beethovenstraat 8-10
(ingang Haverwerf), 2800 Mechelen

Voor tickets (€ 5 / € 2 met UiT-pas) kan je terecht bij UiT in Mechelen (Hallestraat 2-4-6, T 070 22 28 00, E uit@mechelen.be) of de avond zelf bij het onthaal.

Breda op bezoek

Op 27 september 2012 kreeg de stedelijke dienst Archeologie bezoek van enkele collega's uit Breda. Indrukwekkend was het grote aantal vrijwilligers dat was meegereisd, pakweg 25. Zoveel, daar kunnen we in Mechelen alleen maar van dromen! Na een bezoek aan het atelier en het depot van de dienst in de Kruidtuin, wachtte hen in Lamot een uiteenzetting over het archeologisch onderzoek en de publiekswerking van de voorbije jaren. Nadien volgde nog een stadswandeling en een boottochtje. De dag werd afgesloten met een bezoek aan de Mechelse Vereniging voor StadsArcheologie en Archaeobook in het Paardenstraatje.

Archeologie gaat digitaal

Vanaf nu verschijnt van elk van onze nieuwsbrieven ook een digitale versie. Dat is niet alleen beter voor het milieu, we bouwen op die manier ook een digitaal archief op dat iedereen te allen tijde kan consulteren. Anderzijds kunnen we verzamelaars en digibeten

geruststellen: de papieren versie blijft voorlopig bestaan, zij het in een veel kleinere oplage. Wil je op de hoogte blijven van nieuwe edities, dan volstaat het onze Facebook fanpagina leuk te vinden. www.facebook.com/archeologie.mechelen

COLOFON

Samenstelling en teksten: Frank Kinnaer, Narcisse Merlier, Bart Robberechts, Liesbeth Troubleyn. Met dank aan alle medewerkers | Illustraties: All-Archeo, Herman De Winter, Gemeente Breda, Monument Vandekerckhove, Onroerend Erfgoed, Regionale Beeldbank Mechelen, Stad Mechelen, Sarah Vanagt | Vormgeving en druk: Swinnen Printing nv | V.U.: Heidi De Nijn, Grote Markt 21, 2800 Mechelen | D/2013/0797/026.

MECHELEN

